
JASMINA KOVAČEVIĆ

SVETOZAR MARKOVIĆ KAO MARKSIST*

Mladi poljski filozof Henrik Pisarek, obradio je u svojoj doktorskoj disertaciji filozofske poglede Svetozara Markovića, sačinivši jednu iscrpnu, zrelo zasnovanu i koncizno obrađenu monografiju o ovom našem poznatom socijalnom teoretičaru, revolucionaru i misliocu.

S obzirom da je pred nama rad koji je, po svojim osnovnim obeležjima i svrsi, saobražen zahtevima odbrane autorove teze, ovde nećemo iznositi sopstveno stanovište o Markovićeve filozofskim pogledima, već ćemo nastojati da ukažemo na okosnice Pisarekovog pristupa problemu.

Na prvom mestu valja istaći sam naslov, odnosno njegovu formulaciju, koja nam svojom određenošću (Filozofija Svetozara Markovića) već nagoveštava autorov osnovni stav — da je rad i delo Svetozara Markovića sasvim umešno analizirati i prikazati kao filozofsko. Jasno je da bi retko ko pokušao da ospori zasnovanost ovakvog pogleda na kompleksnu Markovićeve delotvornost (kao filozofa), ali specifična vrednost Pisarekovog pristupa je u *sistematičnosti* iznošenja Markovićeve filozofskih pogleda, što svedoči o studioznom radu poljskog naučnika a isključuje utisak o „konstruisanju” i pukom formalizovanju u okviru predmeta rada.

Implikacija Pisarekovog naslova sadržana je u samoj autorovoj tezi — Marković je filozof čije je osnovno stanovište marksističko, odnosno — materijalističko, u onom smislu u kome se najviše približava pogledima izvornog marksizma. Pisarek je jedan od retkih Markovićeve „tumača” koji neopozivo tvrdi da je Marković „bio prvi srpski marksista”. Osnovanost ove

---

*) Dr Henrik Pisarek: *Filozofija Svetozara Markovića* (1846—1875), Matica srpska, Novi Sad, 1974.

tvrdnje je, kako u njenoj tačnosti i obrazloženosti, tako i u nadahnutoj autorovoj stvaralačkoj motivaciji, koja se najbolje očituje u jednoj rečenici Uvoda: „Napredne filozofske tradicije doprinose savlađivanju nihilističkog i skeptičkog odnosa prema slovenskoj kulturi, savlađivanju reakcionarnog tradicionalizma, obično povezanog sa nacionalizmom, prevazilaženju pseudoobjektivizma i tobožnjeg modernizma.” Sa stanovišta „savlađivanja” ovih pomenutih i njima podobnih otpora svežoj, zdravoj, produbljenoj i oplemenjenoj filozofskoj misli, napor Henrika Pisareka predstavlja svojevrstan i vredan doprinos.

Svoju knjigu Pisarek je koncipirao tako što je njen sadržaj podelio u pet odeljaka, a izložena problematika svakog od njih proizlazi iz prethodnog izlaganja i obrade problema, ostvarujući dve bitne vrline prikazivačkog i naučnog poduhvata: iscrpnost i koherentnost. Pošavši od istorijskih i društvenopolitičkih odrednica vremena u kome je živeo i delovao Svetozar Marković, autor prelazi na razmatranje njegovog pristupa i odnosa prema delima izvornog marksizma, da bi se prihvatio podrobnog ispitivanja Markovićeovog osobnog filozofskog stanovišta, njegovog materijalističkog učenja, „elemenata dijalektike” i gnoseologije. Važno je napomenuti da Pisarek termin „ontologija” semantički izjednačava sa terminom „objektivna dijalektika”, na osnovu čega se stiče utisak o izvesnom autorovom zaziranju od upotrebe termina ontologija — bez navodnica. Jedini motiv za ovakvu opreznost moglo bi biti autorovo ograđivanje od svake „metafizičnosti”, što svedoči o neopozivo „dijamatovskom” stanovištu samog Pisareka.

U zaključnom delu rada, autor ističe da je „razvoj Markovićeovih društvenopolitičkih pogleda prošao kroz tri etape”: liberalizam, revolucionarni demokratizam i marksizam. Obrazlažući ovaj svoj stav veoma sistematski, Pisarek je ostavio malo povoda za „polemiku” o fazama Markovićeovog kontinuiranog razvoja, ali se ipak nameće utisak da je autor bio više priklonjen ideji — da marksizam treba da bude „cijelom Markovićeovom djelu kruna”, nego što je on izraz stvarnog, aktualnog stanja i ideološkog previranja u kome je naš socijalist delovao. Jer, teško je reći da se marksistom može postati u jednom određenom trenutku koji bi bio rezultanta prethodnih progresivnih zadojenosti i nastojanja. Pre bi se reklo da je u pitanju *koincidiranje* Markovićeovih osnovnih pogleda na društvo, čoveka i revolucionarnu praksu sa Marksovom društvenom teorijom i materijalističkom filozofijom.

Pisarek je, međutim, dao značajan doprinos nastojanju da se Svetozaru Markoviću skine „etiketa” utopijskog socijaliste, prikazujući ga u ovoj monografiji kao *istinskog socijalistu*, revolucionarnog teoretičara i inspiratora revolucionarne prakse. Sve „kontra-teze” ovom, jedino ispravnom i adekvatnom pristupu Markovićevom delu i značaju, Pisarek je podvrgao studioznoj i zreloj kritici.

Sa stanovišta naše (jugoslovenske) aktualne marksističke filozofske pozicije i sve većeg i obuhvatnijeg zalaganja za njenu „otvorenost” i antidogmatičnost, čini se da je Pisarekov, neosporno značajan i svež doprinos ovoj problematici, unekoliko saobražen „mitologiziranju” dijalektičkog materijalizma u njegovom rigidnijem i pojednostavljenom „izdanju”. Najverovatnije se mladi filozof, tokom studiranja filozofije marksizma, oslanjao poglavito na sovjetske autore, koji su dali osnovni i temeljni „ton” njegovoj marksističkoj kulturi.

Henrik Pisarek je, uprkos izvesnim mogućim zamerka njegovom radu, pokazao ne samo svoj visok intelektualni smisao, već i stvaralačko „čulo”, odbranivši tezu o Svetozaru Markoviću, osećajući i znajući da na ovog vrsnog mislioca „bez sistematski izložene filozofije” treba uvek ukazivati, ne samo u okviru slovenske marksističke misli već i u najširem smislu epohalne i žive filozofije našeg vremena, kojoj su humane vrednosti imanentne.